

Микола Степаненко

ПИСЬМЕННИК І ГАЗЕТА: ОЛЕСЬ ГОНЧАР І «ЗОРЯ ПОЛТАВЩИНИ»

У родинному архіві Олесь Гончар вдалося відшукати лист, датований 27 березня 1987 року, від Сергія Григоровича Писаренка з Полтави. У ньому повідомляється, що обласній газеті «Зоря Полтавщини» в жовтні того ж 1987 року виповнюється сімдесят літ. Редакційна колегія, партбюро і профком вирішили створити до поважного ювілею музей історії газети. Журналіст Сергій Писаренко, на котрого покладено обов'язки завідувача цього музею, звернувся з великим проханням до «земляка, яким пишаються всі полтавці», щоб той надіслав «своє фото з автографом, 2-3 книжки з автографом, а також поздоровлення і побажання колективу редакції у зв'язку із сімдесятиліттям» [4].

Олесь Терентійович виконав це прохання, що засвідчує напис його дружини Валентини Данилівни на листі від Сергія Григоровича – «Послано 19.05.87 р.». Відповідь (чернетка її збереглася в архіві) надійшла із запізненням, тому що Олесь Гончар на початку квітня «опинився в кремлівській лікарні» [2, т. 3, с. 139]¹. Він перебував на той час «у Москві на Лен. Комітеті», на «літературній секції» якого «доповідав про висунутий на (Ленінську. – М. С.) премію роман Ю. Давидова «Соломенная сторожка» (про Германа Лопатіна та інших діячів ХІХ ст.)». Здоров'я, на превеликий жаль, підвело письменника і він потрапив, як занотовано в щоденниках, «в одиночну камеру» [07.04.1987]. Там хворий «нестерпно сучав за домом», цілий день ждав, «щоб почути увечері голос Валі в телефонній трубці», зізнавався, що всі його рідні – «і Валя, і Ліля, і Леся, і Юрко, і Валя-маленька» – звідти поставали якось інакше [17.04.1987]. Трохи розвеселяв Олесь Терентійович секретар Полтавського обкому Комуністичної партії України Федір Моргун, який також проходив у тодішній союзній столиці курс лікування [07.04.1987]. Вечорами вони студіювали «книжку, видану в Петербурзі 1917 р. про маєтки та парки Харківської губернії», ніби «поринали в античний світ», де «білі палаци з колонами, альтанки, парки, геніальної архітектури церковки» [16.04.1987]. Додому Олесь Гончар повернувся аж через три тижні, відразу

ж почав розбирати «гори пошти» [01.05.1987] і відчув, «що потрібен, що треба жити» [Там само]. Серед кореспонденції він знайшов послання від земляка-журналіста, з яким був знайомий раніше. У бібліотеці Сергія Григоровича, свідчить його донька-журналіст Ніна Кондратюк (Писаренко), найпочесніше місце займали книги Гончара, передусім перекладені російською мовою романи «Таврія» і «Перекоп» (М. : Известия, 1963) та повість «Земля гуде» (К. : Веселка, 1966) з такими теплими надписами: «Сергію Писаренку від душі. Олесь Гончар. 16/VI–68», «Землякові-полтавцеві Сергієві Григоровичу Писаренку з привітом. Ол. Гончар. 1966». Нині ці твори зберігаються в музеї газети «Зоря Полтавщини». Не зайвим буде нагадати, що саме журналіст Писаренко ініціював створення цього музею й передав йому понад 20 тисяч різних експонатів, з-поміж яких дореволюційні видання, підшивки військових газет, листівки підпільників, книги, брошури. Він повідомив читачам, що до благородної справи зорян, про яку йдеться, безпосередньо причетний відомий майстер слова, дописувач газети Олесь Гончар, і звернувся до всіх, хто колись працював у «Зорі Полтавщини», до їхніх родичів, щоб ті подарували майбутньому храмові духовності цікаві фото, різні документи, газети перших років Радянської влади, довоєнні номери «Більшовика Полтавщини», які зберігаються в їхніх архівах [3, 1987, 17 червня. – С. 2], а також до активних дописувачів, які брали участь у робітничих з'їздах і конференціях, щоб поділилися вирізками надрукованих матеріалів, запрошеннями на конференції, листуваннями з редакцією тощо. Полтавці активно відгукнулися на цю пропозицію, і в місті з'явився ще один невеликий, але багатий на цінні матеріали музей. Добрий почин Сергія Писаренка продовжили його колеги – Ніна Кондратюк, донька, та Наталія Яворська. І сьогодні відвідувачі музею газети «Зоря Полтавщини» з великим інтересом слухають історію, яку випало пережити цьому періодичному виданню, захоплюються професійним подвигом тих, хто творив його, намагався доносити простим людям правду, не піддався тенденційності, чиї публікації були «добрим голосом часу, свідченням нових можливостей» [29.03.1987].

¹ Надалі вказуватимемо в дужках дати щоденникового запису.

У листі, адресованому Сергієві Писаренку, Олесь Гончар повідомляє, що надіслав власні книжки з нагоди ювілею «Зорі Полтавщини». Він тепло, від душі привітав усіх працівників газети, побажав колективі редакції та читачам усього найкращого – наснаги, нових творчих звершень. Письменник зізнався, як це робив уже не раз, у своїй незрадливій любові до отчої землі. «Для кожного, хто володіє пером, мені здається дуже важливим, крім усього іншого (доброго), прищеплювати людям любов до рідного краю. А йдеться ж про Полтавщину! Авторів цих рядків, Ви знаєте, доводилося бувати в різних місцях планети, але без перебільшення скажу: ніде води смачнішої не пив, як із полтавських наших колодязів, ніде таким живлющим повітрям не дихав, як повітря рідного краю» [4]. Процитований епістолярний витяг перегукується з діарійними записами Олесь Терентійовича різних літ про вітцівщину, як, наприклад, ось ці: «Оті Опришки, Шингурі, Ярові, Кишки, Масичі – де вони, чи хоч що-небудь від них зосталося?» [11.08.1971]; «Ідемо на Полтаву... Дишу вже полтавським повітрям! Який цілющий напій» [08.09.1981]; «Полтава, Миргород... і Говтва, й Кобеляки, й Сокілка... мовби історія України в мініатюрі» [22.09.1981]. «Мабуть, таки треба подумати написати й мені про Суху, Кобеляки, Стрижку, Ворсклу – про рідний край. Хто ж напише, розкаже? Суха наша у вінку хуторів (була)». Гончара завжди переймало дивне почуття, «снагою наливалася душа» [17.05.1980], коли наближався до рідних місць – «...інше тут ніби й повітря, і зелень, і балки, і дороги... Прагне цього всього душа, і все її торкає, збуджує, бентежить, підносить... Повітря рідного краю – має воно в собі щось цілюще, якісь прани індійські» [12.08.1966]. Його і в юності, й на схилі літ вабило до «чарівних полтавських місць» [31.10.1982], великою втіхою для митця було «дихнути рідним повітрям» [28.10.1982]. Полтава, не раз повторював він услід за Анною Ключко, Франковою дочкою, – «мати співучої, милозвучної української мови, родомісто красунь-українок» [02.07.1967].

У листі Олесеві Гончару повідомлено, що його ім'я «часто зустрічається на сторінках» «Зорі Полтавщини» [4]. І це справді так². У різні роки вона публікувала матеріали про життєвий і мистецький шлях письменника, його твори або фрагменти їх, зокрема уривок із повісті «Земля гуде», що мав назву «Нескорена Полтавчанка» [1, 1948, 25 січня]³, оповідання «Маяк» [1951, 27 травня], новелу «Черешні цвітуть» [1968,

3 квітня]. Остання з'явилася в день 50-літнього ювілею письменника зі вступним словом-спомином Олесь Юренка. Він пригадує своє знайомство з майбутнім класиком української літератури в редакції козельщинської районної газети «Розгорнутим фронтом», «десь року 1934-го», наголошує, що знав і раніше юного Гончара за «цікавими, соковитими» віршами, короткими оповіданнями, замітками на шпальтах газети «На зміну» та журналу «Піонерія». Олесь Юренко виклав короткі біографічні відомості про свого давнього друга, зупинивши дослідницький погляд на наповненій «любов'ю до природи, до життя» новелі «Черешні цвітуть», що прийшла до читача далекого 1938 року, на «справжній поезії життя» – романі «Собор», над яким уже нависала лихої пам'яті антисоборна кампанія.

Ідеологічно заангажована публікація під назвою «Столиця» з'явилася в газеті 29 жовтня 1949 року. У ній мовиться не про колишній Київ, не про ще живих дідів та бабів, які ходили на прощу до стольного града, а про його майбутнє архітектурне обличчя. Власне, Гончар озвучує генеральний план реконструкції серця України, що здійснювався, як тоді треба було обов'язково говорити, під керівництвом партії Леніна – Сталіна.

Через майже чверть століття – 13 вересня 1973 року – «Зоря Полтавщини» надрукувала лист Олесь Гончара «Захоплююсь і радію», у якому уславлено трудовий подвиг полтавських хліборобів: «Захоплююсь вашим внеском до українського мільярда, радію вашій трудовій перемозі, дорогі земляки! Негода не стала вам на перешкоді, не завадила виростити і зібрати невиданий досі врожай з полтавської ниви. Чудовий цей хліборобський злет єднається в моїй уяві із зростанням духовного життя полтавців в дружній сім'ї народів-братів. Вірю в їхні невичерпні можливості, бажаю народним талантам цього щедрого краю і надалі буяти ще яскравіше, наливатися земною силою, як повнозерний полтавський колос» [1973, 13 вересня].

Із газети дізнаємося, що Олесь Гончар навесні 1974 року взяв активну участь у святкуванні славного ювілею «древньої і вічно молоді Полтави». «Ми приїхали, щоб привітати Полтаву з її восьмисотліттям, – з особливою гордістю сказав тоді на урочистостях зачарований красою рідного краю патріот. – Вік солідний, але нам приємно пересвідчитись, що вона лишилася молодою, цвіте юністю і весною. Сподіваємось, що Полтава буде такою завжди, що вічно юною лишиться і її жива, творча душа. Ми прибули сюди, щоб вклонитися землі Панааса Мирного і Івана Котляревського, Остапа

² Див. примітку в кінці статті.

³ Надалі вказуватимемо в дужках дату публікації в газеті «Зоря Полтавщини».

Вишні і Андрія Головка, і сподіваємось, що ця родюча земля ще раз порадує народи щедрою наснагою, квітуванням нових, незнаних талантів» [1974, 9 травня].

В окрему сторінку треба вирізнити шевченкіану Олесь Гончара. «Зоря Полтавщини» повідомляла про нагородження автора роману «Людина і зброя» Державною премією УРСР імені Т. Г. Шевченка [1962, 11 лютого], про його участь у Шевченківському святі на Черкащині [1964, 3 червня], подала розлогу інформацію про пристрасне слово видатного краянину на багатолюдному мітингу в Каневі біля могили Великого Кобзаря. Виступали тоді на цьому дійстві М. Бажан, В. Щербицький, П. Височин, М. Король, А. Сафронів. Голова правління Спілки письменників України Олесь Гончар з особливим патріотичним акцентом наголосив на тому, що місце останнього спочинку безсмертного Тараса видно далеко. Цього хотіли ті, хто сто літ тому «насапили на Чернечій горі могилу». На його переконання, в особі Шевченка найбільшою повнотою виявив себе геній українського народу, а творчість Кобзаря є голосом усіх поневолених людей, що «населляли... похмуру царську тюрму народів», голосом, що єднає увесь світ. Духовну ж велич Тараса Шевченка визначає передовсім те, що він «писав воістину кров'ю серця, бо володів... незмірно вищим даром – рідкіснішим даром природності, щирості, правдивості, граничної ясності і простоти». Отож насамперед за це нащадки мають уклонятися Пророкові своєю правдою, своєю любов'ю, своєю вірністю народові [1961, 23 травня].

Із «Зорі Полтавщини» довідуємося й про те, що великий резонанс у суспільстві викликала доповідь Олесь Гончара «Шевченко і сучасність» на урочистому засіданні, присвяченому 150-річчю від дня народження неперевершеного українського поета, художника. У ній Великого Кобзаря образно поіменовано українським Прометеем, «прикутим царатом до скелі неволі й безправ'я», виаскравлено й поетично схарактеризовано найважливіші віхи біографії Генія на тлі доби, у яку він жив і творив, подано історію з'яви «Кобзаря» 1840 року – «поезії... справді епохальної», «Кобзаря» 1860 року – «своєрідного підсумку життя поета, мужнього, трагічного, дивовижно цілеспрямованого, відданого народів до кінця», поеми «Гайдамаки» – «творіння могутнього, грандіозного». Важливо прислухатися до застереження Гончара не ліпити з Шевченка ікони, не канонізувати його. Поет Божою милістю, переконує він, цього не потребував, не потребує й ніколи не потребуватиме.

«Зоря Полтавщини» друкувала дещо з епістолярію Олесь Гончара. Вона, зокрема, оприявила листування письменника з батьком Лялі Убийвовк, Костянтином Убийвовком, яке прокоментував Олесь Юренко: листи «викличуть живий інтерес не тільки у наших літературознавців, а й у молоді, яка... вивчає творчість письменника, у кожного, хто палко любить свій рідний край, хто готовий наслідувати приклад його безсмертних героїв» [1967, 9 квітня]. У листі від 20 січня 1947 року Гончар просить батька Лялі не відмовити в зустрічі, оскільки хоче «побачити все бачене Лялею», пройтися її мирними і воєнними полтавськими шляхами. У другому листі від 6 травня того самого року Олесь Терентійович повідомляє, що повість закінчено. Вона «вийшла не стільки біографічною, стільки... пісенною річчю», як і хотів того автор.

Своїми роздумами про творчість Олесь Гончара на шпальтах «Зорі Полтавщини» ділилися з читачами вчені-літературознавці – Петро Падалка, Михайло Пархоменко, Петро Загайко, Віталій Коваль, Микола Степаненко, письменники Олександр Чуча, уже згадуваний Олесь Юренко, Борис Олійник. Завідувач кафедри української літератури Полтавського педагогічного інституту Петро Падалка у коротенькому дослідженні «Творчість Олесь Гончара» високо оцінює роман «Прапорноносці», зауважуючи, що він «належить до тих кращих книг про Велику Вітчизняну війну, які відразу завойовували велику любов широких читацьких мас і високу оцінку... критики». Автор намагається з'ясувати причини такого успіху, справедливо вирізняючи з-поміж них непідробну щирість, правдивість і глибину у змалюванні солдатів та офіцерів, які є представниками різних націй. У докладнено схарактеризовано систему образів твору, кожен із яких – «приклад вірного служіння народові». Коротко мовлено і про повість «Земля гуде». Петро Костьович щиро побажав Олесеви Гончару нових успіхів у роботі і висловив надію, що той напише нові і вкрай потрібні книги про життя і працю людей у післявоєнні часи.

Доктор філологічних наук Михайло Пархоменко, аналізуючи твір «Тронка», переконливо доводить, що його автор перейняв таку важливу рису української прози, як поетичність, у його «найближчого вчителя в літературі Михайла Коцюбинського». Цей роман у новелах є своєрідним художнім завершенням найосновніших мотивів «Прапорноносців», «Таврії», «Перекопу», «Людини і зброї». Новаторство його визначає насамперед вималювання нового «портрету» тієї самої землі, уславлення людини-трударя. Автор статті «Гімн праці і розуму»

наводить і принагідно коментує міркування Олесь Гончара про романтизм і псевдоромантизм. Цими літературознавчими поняттями рясніють і письменникові щоденники, причому неодмінно з такими висновувальними присудами: романтизм «природно виростає з реалізму, на реалістичному ґрунті і є ... найбурхливішим вираженням того високого, що є в житті» [1964, 12 травня]; український романтизм – «рідний брат українського бароко», сиріч явища «світових вимірів», мірила «вкладу України у світову культуру, тобто у вічність» [28.08.1990].

Доповнюють цикл газетних літературознавчих студій про художній світ славного земляка праці Миколи Степаненка, присвячені творчим взаєминам Олесь Гончара з Павлом Тичиною [2011, 11 березня], Борисом Олійником [2010, 28 жовтня] й іншими шістдесятниками [2011, 23 листопада], з'ясуванню місця й ролі Гончара в українському літературному процесі [2008, 25 березня], у духовно-громадському бутті України [2013, 2 квітня; 2015, 3 квітня].

В окремий сюжет об'єднуються гончарівські ювілейні сторінки. Як уже було сказано, до 50-річчя від дня народження письменника свої спогади й літературознавчі знахідки оприлюднив Олесь Юренко [1968, 3 квітня]. З поетичним вітанням «Будь молодим!» до земляка тоді звернувся його колега по перу і земляк – поет Юрій Андрущенко:

*Ти ще наснажений мудрістю людей,
будь молодим у цю квітневу пору!
Нехай про Лялю вік земля гуде,
хай правда гомонить твого «Собору»!
І в час, як оновляється земля,
як ми її запліднюєм насінням,
я славлю нелегкий твій чесний шлях,
твое щасливе сонячне творіння!*

Через 10 років, коли Гончар святкував своє 60-ліття, з'явилася стаття Бориса Олійника «Прапорonoсець правди і краси». Оригінальний спостережний пункт обрав Борис Ілліч: він споглядає Гончара з різних часових і духовно-інтелектуальних високостей: «як простий учень», для котрого доробок цього письменника був, як і для всіх інших українських школярів, «об'єктом вивчення у своїй класичній непопущності та хрестоматійній недоторканості», і як колега, з котрим од дистанції офіційності наблизився на відстань потиску руки. Важливе й цінне те, що, odkриваючи Олесь Терентійовича «не одразу, а поетапно, в міру просування по вибоїстій дорозі досвіду», метаморфози в бік знецінення, осуду об'єкта пізнання не відбулося. Сталося інше, ба навіть протилежне: що глибше занурювався юний і вже зрілий Олійник

у художній світ Гончара, у його творчу лабораторію, то щодалі більшою повагою та щирішою симпатією проймався до нього.

До чеснот Олесь Гончара віднесено рівність і відвертість із колегами, підлеглими, уважність до кожної особистості, принциповість, безкомпромісність, неймовірну працездатність, особливо «над світлими творами-оповіданнями, повістями й романами», а ще неповторність голосу в літературному многоголоссі – він «звучить чисто, в оригінальному неповторному тембрі ... героям дихається легко, на повні груди» [1978, 3 квітня]. «Якщо твір не допомагає, – пристає Борис Ілліч до думки Олесь Терентійовича, – то він неминуче завдає шкоди хоча б уже тим, що засмічує літературу й нівечить смаки читача».

У цьому ж числі газети читач знайде ще дві важливі замітки: «Світло зустрічей» і «Щирий наставник». Авторка першої, старший науковий співробітник Полтавського літературно-меморіального музею І. П. Котляревського Алла Ротач, розповіла про майже щорічні відвідини цього духовного закладу Олесем Гончаром, а також про його безпосередню участь – як заступника голови ювілейного комітету – у святкуванні двохсотліття від дня народження зачинателя нової української літератури, полум'яні промови з цієї нагоди в Москві та Києві. Другу замітку підготувала заслужений учитель УРСР Лідія Шаповал. Її зміст – дружні стосунки Олесь Гончара з Миргородською середньою школою № 3, яку він відвідав, коли приїздив на відкриття пам'ятника Давидові Гурамівшвілі, творчі зв'язки з членами літературного гуртка «Лілея».

Достойно пошанувувала «Зоря Полтавщини» 70-ліття Олесь Гончара. Завідувач кафедри української літератури Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка Петро Загайко у статті «Добром зігрите серце» образно заговорив про полтавську степову юнь письменника, з якої бере початок його глибинна творчість, про найвищий ідеал митця. А ним є людина, що «завжди живе у гармонії з батьківською землею, у злагоді з власним сумлінням». Петро Кузьмич лаконічно, але ёмко проаналізував усю творчість крізь призму цього принципу, зауваживши ще одну важливу річ – «характерною особливістю творів Олесь Гончара є їхня проекція на майбутнє». З особливим пієтетом мовлено про «Собор», який майже двадцять літ перебував «під пресом чиновницьких заборон» [1988, 3 квітня].

Розповідь про щойно згаданий твір і громадську мужність митця продовжує Віталій Коваль надрукованим у цьому числі газети урив-

ком з нового твору «„Собор” і навколо собору», який повністю публікував тоді журнал «Дніпро» у своїх третьому і четвертому числах. Дослідник уперше знайомить читачів із двома листами Василя Сухомлинського до Олесь Гончара. Видатний педагог писав, що роман «Собор» став для всіх вихованців і вчителів Павлівської школи «немовби джерелом, з якого потекли струмки свіжої думки». Мудрі розмисли висловлено про мову, яку «спочатку треба полюбити, а потім – знати». Викладання її в школі, наголошував Василь Олександрович, – найважливіша справа.

Літературознавчі спостереження Петра Загайка й Віталія Ковалія органічно доповнюють рядки поезії «Лягають думки на папір» Федора Гаріна, з яким Олесь Гончар знався давно:

*Прожитъ – не у кіно сходити,
Прожитъ – не поле перейти,
Існують ще бур'ян і квіти,
Незримий атом і світи.
Мистецтво – не холодна люстра,
У ньому – джерело добра,
Зв'язок подій, сім'ї і людства,
Як у Олесь Гончара.
В письменника-громадянина
Читач своє життя знайшов,
Любов його до України –
До краю кожного любов.
Не догоджав примхливій моді,
Яка минає, наче дим.
Йому найвища нагорода –
Служить народові, бути з ним ...*

Належне висвітлення в «Зорі Полтавщини» знайшло 80-ліття Олесь Гончара, але вже без нього: на той час талановитий прозаїк відійшов за горизонт буття. 1 квітня вона надрукувала замітку головного зберігача фондів заповідника-музею М. В. Гоголя, що в селі Василівці Шишацького району, Катерини Чернової про двох «великих синів великого народу» – Олесь Терентійовича Гончара й Миколу Васильовича Гоголя. Гончар, наголошує вона, гордився тим, що був земляком Гоголя, який відкрив Україну, «її працелюбний народ, наділений веселим гумором, пісенністю і свободолюбством» світові, явив йому щедре й невичерпне духовне багатство нашого народу, мальовничу красу української землі. Полтавці мають дякувати гоголезнавцю Олесеві Гончару за активну участь в увічненні пам'яті Миколи Гоголя в рідній Василівці. Олесь Терентійович ініціював ідею створення заповідника-музею, особисто цікавився відродженням родового гнізда Гоголя, подарував музеєві свої книги: «Берег любові», «Бригантина», «Твоя зоря», «Тронка», рукопис доповіді «Гоголь і Україна». Усі ці речі те-

пер експонуються в залі «Гоголь і сучасність». Як і Микола Гоголь, Олесь Гончар, аргументовано переконує Катерина Чернова, «бачив покликання літератури в тому, аби «дбати про моральне здоров'я суспільства, про те, щоб сучасники наші жили дружніше, ставали добрішими, щоб були чуйнішими один до одного...» [1998, 1 квітня]. 3 квітня газету прикрасила тематична рубрика «Рік Олесь: сьогодні виповнилося б 80 років письменникові-земляку». Її наповнення – повідомлення про вшанування пам'яті художника слова, про літературно-мистецькі вечори, «Гончарівські читання» й інші ювілейні заходи, які пройдуть у містах і селах, навчальних закладах й військових частинах, публікації «Патріот рідної землі» Олександра Чучі і «Три листи» Валерія Кори. Письменник Чуча розкриває деякі не всім відомі деталі з життєпису Олесь Гончара: про його працю в редакції козельщинської районної газети, перебування в полоні й концтаборі, утечу та переховування в рідному селі, тяжкі воєнні будні. Ідеться також і про відвідування Олесем Терентійовичем 1966 року Полтавщини. У Великих Сорочинцях письменникову увагу привернула церква на крутому березі Псла, зайшовши до якої, він побачив «розкидані по підлозі черепи і кістки із сімейного склепу миргородського полковника Данила Апостола» і «так скипів, що мало не побив сільських начальників». Цю сумну картину знедуховлення відтворено в щоденниковій нотатці від 9 січня 1971 року: «А у [Великих] Сорочинцях оту церкву реставрують, де козацькі черепи хтось ганяв та на стінах писали гидоту... А в тій же церкві вінчалась мати Гоголя і його самого хрестили. Коли ми зайшли туди, сміття було по коліна і черепи валялись, викинуті зі склепів, і порожні пляшки та бляшанки – рештки чийхось оргій...» Відвідини Свято-Преображенської церкви, дізнаємося зі щойно цитованої нотатки, стали однією з причин написання роману про долю наших соборів. Олександр Чуча зауважує, що Олесь Терентійович під час чергових зустрічей із ним завжди цікавився, чи надійно стоїть Іванова гора в Полтаві. Великою радістю для Гончара стало, коли в донедавна занедбаному храмі почали правити службу Богу.

Валерій Кора доніс до читачів цікавий матеріал, пов'язаний зі створенням оповідання «Геній в обмотках». Він скористався свідченнями журналіста Івана Бокого про перебування Гончара в Полтаві й знайомство з братом Юрія Кондратюка А. В. Даценком: «...тоді <...> зустрілися не тільки фронтовики, а й спільники по духу. Двоє вже літніх чоловіків, і третій ніби увійшов до кімнати з минулих років, коли і йому за творчістю не було ні дня ні ночі». До

речі, у щоденниках письменник залишив запис про своє перебування на Полтавщині (у Сухій, Диканьці, Шишаках, Миргороді) і відвідини родича Юрія Кондратюка, «який багато цікавого розповів. У Москві, в Інституті природознавства АН, збереглися юнацькі зошити з розрахунками Кондратюка, з написом: «Для тех, кто будет читать, чтобы строить». Геній з фантастичною біографією» [10.09.1981]. Отже, Гончар упритул наблизився до реалізації того задуму, про який ішлося в нотатці від 24 червня 1981 року: «Геній в обмотках... Хотілось би щось написати про нього. Кажуть, Сталін і Берія вважали, що фон Браун, винахідник ФАУ та іншої фантастичної зброї, то саме і є Кондратюк і ніхто інший... І що цим пояснюється заборона згадувати... І лише зараз, коли вже остаточно стало відомо – хто є хто, з імені Кондратюка нарешті знято табу... Які сумні гримаси долі!» Він невдовзі здійснився: про отого «третього», або «генія з фантастичною біографією», «генія в обмотках», констатує Валерій Кора, написано твір – «...художній, а не документальний, хоч і навіяний реальністю життя», створено «збірний, художньо синтезований образ генія, генія мирного, творчого, але загубленого війною».

Про те, як полтавці і дніпропетровці долучилися до святкування 90-літнього ювілею письменника, розповіли в газеті Тетяна Бондаревська й Микола Степаненко. Мистецьке дійство тоді тривало кілька днів. Розпочалося воно в Сухій, у музеї письменника, перенеслося до Кобеляцького районного центру культури й дозвілля, потім – до Козельщинської центральної районної бібліотеки, а завершилося на другій батьківщині письменника – у Дніпропетровську, де відбулися Всеукраїнські Гончарівські читання, які організував Центр культури української мови, що діє при Національному гірничому університеті. Серед учасників цього форуму – Герой України Іван Драч, редактор журналу «Кур'єр Кривбасу» Григорій Гусейнов, письменники Любов Голота, Леся Степовичка, науковці Надія Сологуб, Володимир Пашенко, Анатолій Поповський, Костянтин Дуб, Світлана Ігнат'єва, Микола Степаненко та інші. «90-ліття від дня народження Олеса Гончара минуло, але про цю геніальну людину треба згадувати всякчас, а не лише в ювілейно-пам'ятні дні, бо його голосом, як сказав Ярема Гоян, „говорить із своїм народом апостол духу“», – звертаються до читачів автори публікації «Нам світить Гончара Зоря» [2008, 15 квітня].

Важливо наголосити, що газета «Зоря Полтавщини» не стояла осторонь наукових новин, подій, пов'язаних із самобутньою постаттю Олеса Гончара. Вона друкувала рецензії І. Ку-

рочки на книгу Володимира Пашенка «Гончарова правда про духовність і церкву» [2007, 17 січня], Л. Черпакової на монографію Миколи Степаненка «Публіцистична спадщина Олеса Гончара (мовні, навколотовні й деякі інші проблеми)» [2009, 17 квітня], Л. Віцені на книгу «Духовний посил Олеса Гончара (за матеріалами щоденників письменника)» [2010, 14 липня], Дмитра Шупти на монографію «Літературний простір «Щоденників» Олеса Гончара» [2010, 19 листопада], Г. Антиповича на книгу «Світ в оцінці Олеса Гончара: аксіосфера щоденникового дискурсу письменника» [2012, 30 жовтня] цього ж автора.

До 90-річчя письменника в Полтаві проведено першу, а до 95-річчя другу Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Феномен Олеса Гончара в духовному просторі українства», матеріали яких побачили світ [2013, 12 квітня] і вже знайшли своїх користувачів в особі науковців і простих шанувальників рідної культури.

Інші невеликі за обсягом газетні матеріали (замітки, повідомлення тощо) є важливими штрихами до висвітлення біографії Гончара, осягнення його творчості. Ось деякі з них: на другому з'їзді письменників Радянської України (1948 рік) відзначено, що широку популярність читачів завоювали твори Олеса Гончара [1948, 11 грудня], що їхнього автора обрано до складу правління Спілки [1948, 12 грудня]; голова правління Спілки письменників Олександр Корнійчук у доповіді «Стан і чергові завдання української радянської літератури» на цьому високому зібранні тепле слово сказав про лауреатів Сталінської премії, з-поміж яких і автор «Златої Праги» – другої частини майбутнього роману «Прапороносці». У «Зорі Полтавщини» згадано також про присудження Олесеві Гончару Ленінської премії за роман у новелах «Тронка», сприйнятої як «нагороду всієї нашої сучасної української літератури, всіх, хто працює в ній, всіх письменників» України [1964, 29 травня]. Країни гордилися тим, що на п'ятому з'їзді письменників України основну доповідь виголосив Олесь Терентійович [1966, 17 листопада], який на той час був головою правління Спілки письменників УРСР. Їх переповнювала радість від зустрічі з героями «Прапороносців» на сцені Львівського державного ордену Трудового Червоного Прапора академічного українського драматичного театру імені Марії Заньковецької, який перебував на гастрольях в обласному центрі: «Перед глядачами в усій красі постали люди високого патріотичного обов'язку, душевної цілісності, справжні гуманісти <...> твір Олеса Гончара в сценічній

редакції львів'ян зазвучав як чудесна поема про дружбу народів нашої країни, зцементовану у великій боротьбі з лютим ворогом – німецьким фашизмом» [1975, 10 червня].

Газета друкувала матеріали про увічнення пам'яті Олесь Гончара на Полтавщині. На особливу увагу заслуговують публікації Лідії Віцені. В одній із них, що має промовисту назву «Брикет на вогнище культури», викладено сумну вчорашню історію про рідне село Олесь Гончара, про хату, у якій збігли його сирітські дитячі роки: «Стоїть вона на предківщині із заплющеними очима-вікнами під білою духмяною яблунею, слухає гороб'ят у стрісі... Сусідський город розораний майже під її поріг. І цей штрих довершує вражаючу картину покинутості, приреченості, байдужості» [1993, 22 травня]. В іншій, з не менш промовистим поіменуванням «Пророків не відмінюють, або Як нам позбутись генотипу руйнача?», публікації, що з'явилася майже через дванадцять літ, 1 лютого 2005 року, йдеться про духовну оселю письменника в Сухій і різні проблеми, пов'язані з її заснуванням та функціонуванням. Важливим є те, з приємністю констатує полтавська журналістка, що ми позбуваємося генотипу руйнача і, треба вірити, колись зреалізуємо задум створення заповідника Олесь Гончара.

Ретельно зафіксоване в «Зорі Полтавщини» «Зелене свято Гончарового дитинства» – мистецьке дійство, яке, починаючи з 2006 року, відбувається на Трійцю в селі Сухій Кобеляцького району на колишньому подвір'ї дідуся й бабусі, а тепер Державного літературно-меморіального музею-садиби письменника. Сюди з'їжджаються гості з різних куточків України, обов'язково ж і з Полтави та Дніпропетровська. Незмінний атрибут дійства – виставки, звіти колективів художньої самодіяльності, підбиття підсумків літературного конкурсу «Собори душ своїх бережіть» та конкурсу юних художників «Світлі образи в оповіданнях Олесь Гончара» [2006, 1 червня; 2013, 27 червня; 2015, 5 червня].

Згадано на сторінках газети і про родичів Олесь Гончара – племінницю Тетяну Бондаревську [1993, 22 травня; 2005, 1 лютого], сестру Олександрю Сову (Біліченко-Гончар). Любов до людей, щоденна праця, віра в Бога подарували Олександрі Терентіївні довге життя – їй пішов 102-й рік. На столітній ювілей – 4 квітня 2014 року – до неї з'їхалися черкаські, одесити, сумчани, кияни, полтавці і, зрозуміло, завітали земляки-дніпропетровці [2014, 1 квітня; 2014, 29 липня].

Як бачимо, життєвий подвиг і творчий шлях Олесь Гончара тісно пов'язані із періодичним виданням «Зоря Полтавщини». Країни пильно

стежили за його духовно-мистецьким ростом і документували все це в обласній газеті. Вони й сьогодні тримаються такої лінії, ніби потверджуючи одну із сентенцій усесвітньо знаного земляка: «...про справжнього письменника ніколи не повинні сказати: був і одцвів...» [16.07. 1981].

Література

1. Зоря Полтавщини. – 1948–2015.
2. Гончар Олесь. Щоденники: у 3-х т. / Олесь Гончар / упоряд. , підгот. текстів, ілюстр. матеріалу та передм. В. Д. Гончар. – К. : Веселка, 2008. – Т. 1. – 456 с. ; Т. 2. – 608 с. ; Т. 3. – 648 с.
3. Писаренко С. Створимо музей газети / С. Писаренко // Зоря Полтавщини. – 1987. – 17 черв. – С. 2.
4. Родинний архів Олесь Гончара.

Примітка

Олесь Гончар на сторінках газети «Зоря Полтавщини»: тематичний покажчик: 1948–2015 рр.

Гончар О. Нескорена Полтавчанка : уривок з повісті «Земля гуде» / О. Гончар // Зоря Полтавщини. – 1948. – 25 січ. – С. 7.

Другий з'їзд письменників Радянської України // Зоря Полтавщини. – 1948. – 11 груд. – С. 1.

Стан і чергові завдання української радянської літератури : доповідь голови правління Спілки радянських письменників України О. Є. Корнійчука на II з'їзді радянських письменників України // Зоря Полтавщини. – 1948. – 14 груд. – С. 2.

Падалка П. Творчість Олесь Гончара / П. Падалка // Зоря Полтавщини. – 1948. – 29 груд. – С. 3.

Закінчився другий з'їзд письменників Радянської України // Зоря Полтавщини. – 1948. – 12 груд.

Гончар О. Столиця / О. Гончар // Зоря Полтавщини. – 1949. – 29 жовт.

Гончар О. Маяк / О. Гончар // Зоря Полтавщини. – 1951. – 27 трав. – С. 3.

Сюди не зросте народна тропа: багатолюдний мітинг у Каневі на могилі Т. Г. Шевченка, де лани широкополі, де реве ревучий // Зоря Полтавщини. – 1961. – 23 трав. – С. 3.

В Урядовому республіканському Комітеті по преміях імені Т. Г. Шевченка // Зоря Полтавщини. – 1962. – 11 лют. – С. 2.

Лауреати премії імені Т. Г. Шевченка: розмова кореспондента РАТАУ з головою Урядового республіканського комітету по преміях імені Т. Г. Шевченка академіком О. Є. Корнійчуком // Зоря Полтавщини. – 1962. – 11 лют. – С. 2.

«Безсмертний співець людської правди і свободи»: урочисте засідання представників партійних, радянських і громадських організацій, присвячене 150-річчю з дня народження великого українського поета, художника, революціонера, демократа Т. Г. Шевченка // Зоря Полтавщини. – 1964. – 10 берез. – С. 2.

Пархоменко М. Гімн праці і розуму : про роман О. Гончара «Тронка» / М. Пархоменко // Зоря Полтавщини. – 1964. – 12 трав. – С. 4.

Його твори любить народ // Зоря Полтавщини. – 1964. – 29 трав. – С. 1 ; 4.

- На оновленій землі Тараса // Зоря Полтавщини. – 1964. – 3 черв. – С. 1.
- П'ятий з'їзд письменників Радянської України // Зоря Полтавщини. – 1966. – 17 листоп. – С. 1.
- Чуча О. До нових звершень / О. Чуча // Зоря Полтавщини. – 1966. – 18 листоп. – С. 4.
- Юренко О. Олесь Гончар: до 50-річчя з дня народження / О. Юренко // Зоря Полтавщини. – 1968. – 3 квіт. – С. 4.
- Ніби зітканий із самого сонця... // Зоря Полтавщини. – 1967. – 9 квіт. – С. 4.
- Андрущенко Ю. Будь молодим / Ю. Андрущенко // Зоря Полтавщини. – 1968. – 3 квіт. – С. 4.
- Гончар О. Черешні цвітуть / О. Гончар // Зоря Полтавщини. – 1968. – 3 квіт. – С. 4.
- Юренко О. Олесь Гончар: до 50-річчя від дня народження // Зоря Полтавщини. – 1968. – 3 квіт. – С. 4.
- Про роман Олесь Гончара «Прапороносці» // Зоря Полтавщини. – 1973. – 17 серп. – С. 4.
- Гончар О. Захоплююсь і радію / О. Гончар // Зоря Полтавщини. – 1973. – 13 верес. – С. 1.
- Турчина Н. Величальна – древній і вічно молодій Полтаві: тиждень української радянської літератури на Полтавщині / Н. Турчина, Т. Пругло // Зоря Полтавщини. – 1974. – 9 трав.
- Пругло Т. Носії миру та добра / Т. Пругло // Зоря Полтавщини. – 1975. – 10 черв. – С. 4.
- Олійник Б. Прапороносець правди і краси / Б. Олійник // Зоря Полтавщини. – 1978. – 2 квіт. – С. 4.
- Писаренко С. Створено музей газети // С. Писаренко. – Зоря Полтавщини. – 1975. – 17 черв. – С. 2.
- Ротач А. Світло зустрічей / А. Ротач // Зоря Полтавщини. – 1978. – 2 квіт. – С. 4.
- Шаповал А. Щирий наставник / А. Шаповал // Зоря Полтавщини. – 1978. – 2 квіт. – С. 4.
- Гарін Ф. Лягають думи на папір / Ф. Гарін // Зоря Полтавщини. – 1988. – 3 квіт. – С. 4.
- Загайко П. Добром зігрите серце: до 70-річчя від дня народження О. Гончара / П. Загайко // Зоря Полтавщини. – 1988. – 3 квіт. – С. 4.
- Коваль В. «Собор» і навколо собору: уривок з нового твору / В. Коваль // Зоря Полтавщини. – 1988. – 3 квіт. – С. 4.
- Віцєня Л. Брикет на вогнище культури / В. Віцєня // Зоря Полтавщини. – 1993. – 22 трав. : фото. – С. 3.
- Чернова К. Великі сини великого народу / К. Чернова. – Зоря Полтавщини. – 1998. – 1 квіт. – С. 1.
- Кора В. Три листи / В. Кора // Зоря Полтавщини. – 1998. – 3 квіт. – С. 2.
- Рік Олесь Гончара: сьогодні виповнилося 60 років письменникові-земляку // Зоря Полтавщини. – 1998. – 3 квіт. – С. 1; 2.
- Чуча О. Патріот рідної землі: до 80-річчя із дня народження О. Гончара / О. Чуча // Зоря Полтавщини. – 1998. – 3 квіт. – С. 2.
- Віцєня Л. Пророків не відмінюють, або Як нам позбутись генотипу руйнація? / Л. Віцєня // Зоря Полтавщини. – 2005. – 1 лют. – С. 1.
- Курочка І. Гончарова правда на зламі століть / І. Курочка // Зоря Полтавщини. – 2007. – 17 січ. – С. 3.
- Приходько М. Зелене свято Гончарового дитинства / М. Приходько // Зоря Полтавщини. – 2007. – 1 черв. – С. 16.
- Бондаревська Т. «...І нова Україна свіжі квіти не забуде сину принести» / Т. Бондаревська // Зоря Полтавщини. – 2007. – 9 лист.
- Степаненко М. «Була б тільки Україна та вижило б людство»: Олесь Гончар – людам про пережите, передумане, переболіле, осмислене й осягнуте» / М. І. Степаненко // Зоря Полтавщини. – 2008. – 25 бер.; 2 квіт. – С. 5; 5.
- Степаненко М. Нам світить Гончара Зоря / М. І. Степаненко, Т. Бондаревська // Зоря Полтавщини. – 2008. – 15 квіт. – С. 4.
- Черпакова Л. Монографія про Олесь Гончара / Лідія Черпакова // Зоря Полтавщини. – 2009. – 17 квіт. – С. 3.
- Горошенко А. Вручено премію імені Леоніда Бразова / А. Горошенко // Зоря Полтавщини. – 2009. – 23 груд. – С. 5.
- Віцєня Л. Місія письменника як діяча, лицаря, правдборця / Лідія Віцєня // Зоря Полтавщини. – 2010. – 14 лип. – С. 3.
- Степаненко М. «Поет-столок» Борис Олійник / М. І. Степаненко // Зоря Полтавщини. – 2010. – 22 жовт. – С. 3.
- Шупта Д. Р. Золоте зерно одкровення Олесь Гончара / Д. Р. Шупта // Зоря Полтавщини. – 2010. – 19 листоп. – С. 15.
- Степаненко М. Слово Павла Тичини на захист письменника-початківця Олесь Гончара / М. І. Степаненко // Зоря Полтавщини. – 2011. – 11 берез. – С. 16.
- Кудряшов Г. Микола Степаненко: «Гуртуймося докруз Олесевого слова!» / Г. Кудряшов // Зоря Полтавщини. – 2011. – 12 квіт. – С. 2.
- Віцєня Л. Високовольтна лінія духу шістдесятників / Л. Віцєня // Зоря Полтавщини. – 2011. – 23 листоп. – С. 2.
- Антипович Г. Епоха у прицілі Гончара, або Хто зупинить новітній лінгвоцид? / Г. Антипович // Зоря Полтавщини. – 2012. – 30 жовт. – С. 3.
- Степаненко М. І. У його слові – «степи, ясні зорі і тихі води України» / М. І. Степаненко // Зоря Полтавщини. – 2013. – 2 квіт. – С. 1; 3.
- Білик Г. Усі дороги ведуть до Олесь Гончара / Г. Білик // Зоря Полтавщини. – 2013. – 12 квіт. – С. 3.
- Яловегіна Г. Літературна хвиля юних талантів / Г. Яловегіна // Зоря Полтавщини. – 2013. – 23 квіт. – С. 6.
- Яловегіна Г. «... Я напишу Україні, Сонцю її і степам» / Г. Яловегіна // Зоря Полтавщини. – 2013. – 7 черв. – С. 13.
- Віцєня Л. Зелене свято Гончарового дитинства / Л. Віцєня // Зоря Полтавщини. – 2013. – 27 черв. – С. 15.
- Степаненко М. І. Світло душі сестри Олесь Гончара / М. Степаненко // Зоря Полтавщини. – 2014. – 1 квіт. – С. 3.
- Степаненко Н. Любов до людей, щоденна праця, віра в Бога дарують довге життя / Н. Степаненко // Зоря Полтавщини. – 2014. – 29 лип. – С. 5.
- Степаненко М. Історія однієї щоденникової нотатки Олесь Гончара й наше сьогодні / М. Степаненко // Зоря Полтавщини. – 2015. – 3 квіт. – С. 13.
- Жаботинський П. Свята милосердя й добра / П. Жаботинський, М. Іваненко // Зоря Полтавщини. – 2015. – 5 черв. – С. 16.